BADIIY ASARLARNING JAMIYAT HAYOTIDAGI O‘RNI

Muallif: **Asronbekova Rayyona Komoldin qizi**

Ta’lim muassasasi: Andijon davlat universiteti filologiya fakulteti

Annotatsiya. Mazkur maqolada badiiy asarlarning jamiyat hayotidagi o‘rni, inson ma’naviy dunyosini shakllantirish, milliy qadriyatlarni saqlash hamda ijtimoiy muammolarni yoritishdagi ahamiyati tahlil qilinadi. Shuningdek, badiiy adabiyotning inson tafakkuri, dunyoqarashi va axloqiy qarashlariga ta’siri o‘zbek va jahon adabiyoti namunalari asosida yoritiladi.

Kalit so‘zlar: badiiy adabiyot, jamiyat, ma’naviyat, inson, milliy qadriyatlar, ijtimoiy muammolar, badiiy obraz, tafakkur.

Abstract. This article analyzes the role of literary works in society, particularly their contribution to shaping human spirituality, preserving national values, and highlighting social problems. It also examines the influence of literature on human thinking, worldview, and moral principles through examples from Uzbek and world literature.

Keywords: literature, society, spirituality, human being, national values, social problems, literary image, thinking.

Аннотация. В статье анализируется роль художественной литературы в жизни общества, её значение в формировании духовного мира человека, сохранении национальных ценностей и освещении социальных проблем. Также рассматривается влияние литературных произведений на мышление, мировоззрение и нравственные взгляды человека на примерах узбекской и мировой литературы.

Ключевые слова: художественная литература, общество, духовность, человек, национальные ценности, социальные проблемы, художественный образ, мышление.

Badiiy adabiyot va jamiyat munosabati

Badiiy adabiyot insoniyat ma’naviy taraqqiyotining muhim tarkibiy qismi hisoblanadi. U insonning his-tuyg‘ulari, orzu-umidlari, ichki kechinmalari va ijtimoiy hayotdagi munosabatlarini badiiy obrazlar orqali ifodalaydi. Jamiyat hayotida yuz berayotgan o‘zgarishlar, insonlar o‘rtasidagi munosabatlar, adolat va adolatsizlik, ezgulik va yovuzlik kabi masalalar badiiy asarlarda o‘z aksini topadi.

Badiiy asar faqat voqealarni tasvirlash vositasi emas, balki insonni fikrlashga, o‘z hayoti va atrofidagi muhit haqida mulohaza yuritishga undaydigan ma’naviy kuchdir. Kitobxon asar qahramonlarining taqdiri bilan tanishar ekan, ularning xatti-harakatlarini baholaydi, qarorlarining sabablarini anglashga intiladi. Shu orqali insonning hayotiy tajribasi va dunyoqarashi boyiydi.

Adabiyot va jamiyat o‘rtasidagi munosabat ikki tomonlama xususiyatga ega. Bir tomondan, yozuvchi o‘z davrining ijtimoiy muhiti, siyosiy voqealari va ma’naviy qarashlaridan ta’sirlanadi. Ikkinchi tomondan, yaratilgan asarlar jamiyat a’zolarining fikrlashi, qadriyatlari va hayotga munosabatiga ta’sir ko‘rsatadi. Demak, badiiy adabiyot jamiyatni aks ettirish bilan birga, uning ma’naviy rivojiga ham xizmat qiladi.

Badiiy asarlarning ma’naviy-tarbiyaviy ahamiyati.

Badiiy adabiyotning eng muhim vazifalaridan biri insonning ma’naviy kamolotiga ta’sir ko‘rsatishdir. Asarlarda ilgari surilgan ezgulik, halollik, vatanparvarlik, sadoqat, mehr-oqibat va adolat kabi tushunchalar kitobxonning axloqiy qarashlarini shakllantirishga yordam beradi. Biroq badiiy asarning tarbiyaviy ta’siri faqat nasihat orqali emas, balki qahramonlar taqdiri va voqealar rivoji orqali namoyon bo‘ladi.

Masalan, Abdulla Qodiriyning «O‘tkan kunlar» romanida Otabek va Kumush taqdiri orqali muhabbat, sadoqat, oilaviy munosabatlar hamda eskicha urf-odatlarning inson hayotiga ta’siri tasvirlanadi. Asardagi fojiaviy voqealar kitobxonni jaholat, hasad va o‘zaro ishonchsizlikning ayanchli oqibatlari haqida o‘ylashga undaydi. Shu jihatdan roman nafaqat muayyan davr hayotini aks ettiradi, balki bugungi jamiyat uchun ham muhim xulosalar chiqarishga imkon beradi.

Alisher Navoiyning asarlarida esa komil inson, adolat, saxovat va insonparvarlik g‘oyalari yetakchi o‘rin tutadi. Uning ijodi insonni nafsni tiyishga, bilim olishga, boshqalarga yaxshilik qilishga va adolatli bo‘lishga chorlaydi. Bu g‘oyalar asrlar o‘tsa-da, o‘z ahamiyatini yo‘qotmagan.

Shunday ekan, badiiy asarlarning tarbiyaviy qiymati ularning insonni tayyor xulosaga olib kelishidagina emas, balki mustaqil fikrlash va to‘g‘ri xulosa chiqarish qobiliyatini rivojlantirishida ham namoyon bo‘ladi.

Badiiy asarlarda ijtimoiy muammolarning yoritilishi.

Jamiyat hayotida mavjud bo‘lgan muammolar badiiy adabiyotning asosiy mavzularidan biridir. Tengsizlik, jaholat, zo‘ravonlik, inson huquqlarining buzilishi, oilaviy nizolar, ma’naviy inqiroz va ijtimoiy adolatsizlik kabi masalalar yozuvchilar tomonidan turli badiiy vositalar orqali yoritiladi.

Jahon adabiyotida ham bunday asarlar ko‘p uchraydi. Viktor Gyugoning «Xo‘rlanganlar» romanida ijtimoiy tengsizlik, qashshoqlik, qonun va vijdon o‘rtasidagi ziddiyatlar tasvirlanadi. Jan Valjan taqdiri orqali muallif insonning o‘zgarish imkoniyati, rahm-shafqat va adolat masalalarini ko‘taradi. Asar kitobxonni insonni faqat uning o‘tmishi bilan baholash mumkinmi, degan savol ustida mulohaza yuritishga undaydi.

Chingiz Aytmatovning «Asrga tatigulik kun» romanida esa inson xotirasi, milliy o‘zlik, an’ana va zamonaviylik o‘rtasidagi munosabatlar chuqur yoritilgan. Muallif inson o‘z tarixini, ajdodlari xotirasini va ma’naviy ildizlarini unutishi qanday oqibatlarga olib kelishi mumkinligini badiiy voqealar orqali ko‘rsatadi.

Badiiy asarlarning ijtimoiy ahamiyati shundaki, ular jamiyatdagi muammolarni oddiy axborot tarzida emas, balki inson taqdiri bilan bog‘liq holda ochib beradi. Kitobxon muayyan muammoning quruq bayonini emas, balki uning inson hayotiga ko‘rsatgan ta’sirini his qiladi. Natijada ijtimoiy hodisalarga nisbatan befarqlik kamayib, muammolarni chuqurroq anglash imkoniyati ortadi.

Milliy qadriyatlar va tarixiy xotirani saqlashda adabiyotning o‘rni.

Badiiy asarlar xalqning tarixi, urf-odatlari, tili, dunyoqarashi va ma’naviy qadriyatlarini avloddan avlodga yetkazishda muhim vosita hisoblanadi. Tarixiy romanlar, dostonlar, hikoyalar va she’riy asarlar orqali kitobxon o‘z xalqining o‘tmishi, ajdodlarning hayot tarzi va ma’naviy qarashlari bilan tanishadi.

O‘zbek xalq og‘zaki ijodidagi «Alpomish» dostoni mardlik, vafodorlik, el-yurtga sadoqat va oilaviy qadriyatlarni ulug‘laydi. Doston nafaqat qahramonlik voqealarini tasvirlaydi, balki xalqning orzu-ideallari va axloqiy mezonlarini ham ifodalaydi. Bunday asarlar milliy o‘zlikni anglash, tarixiy xotirani mustahkamlash va yosh avlodni ma’naviy tarbiyalashda katta ahamiyatga ega.

Shu bilan birga, badiiy adabiyot faqat milliy qadriyatlarni saqlash bilangina cheklanmaydi. U turli xalqlarning hayoti va madaniyatini tanishtirish orqali o‘zaro tushunish, bag‘rikenglik va madaniyatlararo muloqotni rivojlantiradi. Jahon adabiyoti namunalari bilan tanishgan kitobxon boshqa xalqlarning muammolari, quvonchlari va orzu-umidlarini anglay boshlaydi. Bu esa insonparvarlik tuyg‘ularining kengayishiga xizmat qiladi.

Zamonaviy jamiyatda badiiy asarlarning ahamiyati.

Bugungi axborot texnologiyalari rivojlangan davrda inson turli ma’lumotlarni juda tez qabul qilmoqda. Biroq axborotning ko‘pligi har doim ham chuqur tafakkur va keng dunyoqarashni ta’minlamaydi. Badiiy asar mutolaasi esa insondan diqqat, tasavvur, tahlil va mushohada talab qiladi.

Kitob o‘qish orqali inson so‘z boyligini oshiradi, nutqini rivojlantiradi, murakkab vaziyatlarni tahlil qilishni o‘rganadi. Ayniqsa, yoshlar uchun badiiy adabiyotning ahamiyati katta. Chunki ular asar qahramonlari orqali turli hayotiy vaziyatlarni kuzatib, insoniy munosabatlarning murakkabligini anglaydilar. Bu jarayon ularning mustaqil fikrlashi va o‘z qarashlarini shakllantirishiga yordam beradi.

Biroq badiiy asarning ta’siri kitobning o‘z-o‘zidan o‘qilishi bilan cheklanmaydi. Asarni mazmunan anglash, qahramonlar xatti-harakatini tahlil qilish va muallif ilgari surgan g‘oyalar haqida fikr yuritish muhimdir. Shu sababli ta’lim jarayonida badiiy asarlarni shunchaki o‘qitish emas, balki ularni tahlil qilish, bahs-munozara tashkil etish va o‘quvchilarning shaxsiy munosabatini shakllantirishga ham e’tibor berish lozim.

Xulosa qilib aytganda, badiiy asarlar jamiyatning ma’naviy, axloqiy va madaniy taraqqiyotida muhim o‘rin egallaydi. Ular inson ruhiyatini ochib berish, ijtimoiy muammolarni yoritish, milliy qadriyatlarni saqlash va tarixiy xotirani mustahkamlashga xizmat qiladi. Badiiy adabiyot insonni nafaqat o‘tmish va bugungi kun haqida o‘ylashga, balki kelajak oldidagi mas’uliyatini his etishga ham undaydi.

Har bir davr o‘z adabiyotini yaratadi, har bir avlod esa badiiy asarlardan o‘ziga kerakli ma’naviy saboq oladi. Shu bois adabiyotning jamiyat hayotidagi ahamiyati vaqt o‘tishi bilan yo‘qolmaydi, aksincha, yangi sharoitlarda yangi mazmun va talqinlar bilan boyib boradi. Badiiy asarlarni o‘qish va chuqur anglash insonning ma’naviy kamoloti hamda jamiyatning sog‘lom rivojlanishi uchun muhim omillardan biridir.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Qodiriy, A. O‘tkan kunlar. — Toshkent: G‘afur G‘ulom nomidagi nashriyot-matbaa ijodiy uyi.

2. Navoiy, A. Xamsa. — Toshkent: G‘afur G‘ulom nomidagi nashriyot-matbaa ijodiy uyi.

3. Gyugo, V. Xo‘rlanganlar. — O‘zbek tilidagi tarjima nashri.

4. Aytmatov, Ch. Asrga tatigulik kun. — O‘zbek tilidagi tarjima nashri.

5. Alpomish dostoni. — O‘zbek xalq og‘zaki ijodi namunasi.